

การสังเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรอบรู้ในการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัย และพฤติกรรมของผู้สูงอายุในชุมชน

The synthesized factors related to flood preparedness literacy and behaviors among older adult in community

ปาณิสดา บุญยรัตกลิน* สมจินดา ชมพูนุท* และศิริมล คัมภีร์พันธ์**

Panisa Boonyaratkalin,* Somjinda Chompoonud,* and Sirimol Khumpheephant**

*สถาบันการพยาบาลศรีสวรินทิรา สภากาชาดไทย

**สำนักงานบรรเทาทุกข์และประชานามัยพิทักษ์, สภากาชาดไทย

*Srisavarindhira Thai Red Cross Institute of Nursing

**Relief and Community Health Bureau, The Thai Red Cross Society

บทคัดย่อ

การวิจัยเอกสารนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรอบรู้ในการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัยและพฤติกรรมของผู้สูงอายุในชุมชน เอกสารที่ใช้เป็นวรรณกรรมจำนวน 30 เรื่อง ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ระหว่างเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2554 ถึง พฤษภาคม พ.ศ. 2564 จากฐานข้อมูลออนไลน์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรอบรู้ในการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัยและพฤติกรรมของผู้สูงอายุในชุมชน ประกอบด้วย 3 กลุ่มปัจจัย ดังนี้ 1) ปัจจัยภายใน ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล (อายุ ระดับการศึกษา และรายได้ครอบครัว) ปัจจัยการรับรู้สุขภาพ (การมองเห็นและการได้ยิน ความสามารถในการช่วยเหลือตนเองขั้นสูง และภาวะสุขภาพ) และปัจจัยความรู้สึกนึกคิด (การรับรู้สมรรถนะแห่งตน และทัศนคติต่อการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัย) 2) ปัจจัยภายนอก ได้แก่ แรงสนับสนุนทางสังคม สื่อและแหล่งข้อมูลข่าวสาร และ 3) ปัจจัยสถานการณ์ ได้แก่ ประสบการณ์การเผชิญอุทกภัย และการอาศัยอยู่ในพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัย

คำสำคัญ: ความรอบรู้, พฤติกรรมการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัย, ผู้สูงอายุ, ชุมชน

Abstract

This documentary research aimed to synthesize factors related to flood preparedness literacy and behaviors among older adult in community. The document of thirty literatures published during May 2011 to May 2021 from online databases, were selected. Content analysis was used in data analysis. The results revealed that there were

ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนส่งเสริมหัวหน้าโครงการวิจัยและนวัตกรรมรุ่นใหม่ สถาบันการพยาบาลศรีสวรินทิรา สภากาชาดไทย

Corresponding author E-mail: Panisa.b@stin.ac.th

วันที่รับบทความ: 17 กรกฎาคม 2564 วันที่แก้ไขบทความ: 27 มีนาคม 2565 วันที่ตอบรับบทความ: 3 มกราคม 2565

3 key factors related to flood preparedness literacy and behaviors among older adult in community; 1) internal factors including demographic factor (age, education level, and family income), health perception factors (visual and hearing ability, advanced self-help ability, and health status), and feeling factors (self-efficacy and flood preparedness attitude), 2) external factors including social support, media and source of information, and 3) situation factors including flood experience and living in flood risk area.

Keywords: Flood Preparedness Literacy, Flood Preparedness Behaviors, Older Adult, Community

ความสำคัญของปัญหา

สถานการณ์ภัยพิบัติในปัจจุบันมีผลกระทบต่อประชากรโลกจำนวนมาก โดยอุทกภัยเป็นภัยพิบัติที่เกิดขึ้นมากที่สุด (Centre for Research on the Epidemiology of Disasters, 2018) เช่นเดียวกับประเทศไทยที่เกิดอุทกภัยขึ้นบ่อยครั้งและมีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น จากสถิติอุทกภัย 20 ปีย้อนหลังพบว่า ประเทศไทยเกิดอุทกภัยเฉลี่ยปีละ 8 ครั้ง มีพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบเฉลี่ยปีละ 64 จังหวัด (กระทรวงมหาดไทย กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, 2562) เมื่อเกิดอุทกภัยแล้ว มักส่งผลกระทบต่อประชาชนจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเปราะบางที่ต้องการความช่วยเหลือเมื่อเกิดภัยเนื่องจากเสี่ยงได้รับอันตรายมากกว่ากลุ่มอื่น (Mace & Doyle, 2017) ผู้สูงอายุนับเป็นกลุ่มเปราะบางที่มีความสามารถจำกัดในการเผชิญภัยพิบัติ เนื่องจากร่างกายที่มีความเสื่อม ภาวะเจ็บป่วยเรื้อรัง ภาวะทุพพลภาพ การขาดผู้ดูแล สภาพจิตใจที่อ่อนไหว รวมทั้งปัญหาเศรษฐกิจ (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2558) ผลกระทบเมื่อเกิดอุทกภัยของผู้สูงอายุด้านร่างกาย ได้แก่ การบาดเจ็บ การเจ็บป่วย โรคติดเชื้อที่มากับน้ำ ผู้สูงอายุที่มีโรคประจำตัวอาจขาดยา ไม่ได้มาตรวจตามนัด ทำให้เจ็บป่วยรุนแรงเพิ่มขึ้นได้ (วรรณเพ็ญ อินทร์แก้ว, และสมจินดา ชมพูนุท, 2557) ส่วนผลกระทบด้านจิตใจ ได้แก่ หวาดกลัว ขาดความสุข วิตกกังวล เครียด ซึมเศร้า หากเรื้อรังอาจเกิดปัญหาจิตเวชได้ (Anikeeva, Cornell, Steenkamp, & Arbon, 2016)

ประเทศไทยมีพระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2550 ที่ได้กำหนดแผนการและบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย และมีแผนยุทธศาสตร์ของกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2560-2564 ที่มุ่งเน้นที่การจัดการในระยะก่อนเกิดภัย กำหนดเป้าหมายเพื่อลดความเสี่ยงของภัยที่จะเกิดขึ้นให้มีความรุนแรงลดลง (คณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ, 2559) การเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัยนับเป็นการดำเนินการในระยะก่อนเกิดภัยเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถรับมือกับอุทกภัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ และลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้น โดยแต่ละบุคคลมีการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัยที่แตกต่างกัน ตามความสามารถในการทำกิจกรรมประจำวัน และประสบการณ์การเผชิญอุทกภัย (Mace & Doyle, 2017) ความรู้เรื่องอุทกภัยและการสื่อสารข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับอุทกภัย รวมถึงการมีส่วนร่วมในการสนับสนุนของบุคคลใกล้ชิด ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (นารถลดดา ชันธิกุล, อังคณา แซ่เจ็ง, ประยุทธ สุดาพิทย์, และสุรเชษฐ์ อรุณทอง, 2562)

แบบจำลองความรู้ด้านสาธารณภัย (Disaster Literacy Model) ของ Brown, Haun และ Peterson (2014) ได้อธิบายว่า ความรอบรู้ด้านสาธารณภัยเป็นความสามารถในการรับรู้ การเข้าถึง ความเข้าใจ ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ และสื่อสารสนเทศ การสื่อสาร การตอบสนอง และ

การจัดการเชิงระบบกับภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์สาธารณภัย ซึ่งนับได้ว่าไม่ใช่เพียงการนำความรู้มาใช้ในการจัดการกับสาธารณภัยเท่านั้น แต่ต้องอาศัยปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ ด้วย เพื่อให้ผู้สูงอายุเตรียมพร้อมรับภัยได้เหมาะสม ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัยในผู้สูงอายุทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศมีทั้งที่เหมือนและแตกต่างกัน แต่ยังไม่พบการศึกษาที่สรุปเป็นแนวทางที่ชัดเจน ผู้วิจัยจึงสนใจเรื่องนี้เพื่อใช้ในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความรอบรู้และพฤติกรรมการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัย และลดความเสี่ยงแก่ผู้สูงอายุเมื่อเกิดอุทกภัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

อธิบาย และสังเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรอบรู้ในการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัยและพฤติกรรมการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัยของผู้สูงอายุในชุมชน

กรอบแนวคิดการวิจัย ใช้แนวคิดการจัดการสาธารณภัย (disaster management) และแบบจำลองความรู้ด้านสาธารณภัย (The disaster literacy model) ของ Brown และคณะ (2014) ซึ่งอธิบายถึงปัจจัยที่มีส่วนให้เกิดความรู้ด้านสาธารณภัยและทักษะการพัฒนา 4 ระดับที่มีความต่อเนื่องกัน ตั้งแต่ความรู้ด้านสาธารณภัยระดับไม่เพียงพอ ก้ำกึ่ง และเพียงพอ ซึ่งความรู้ด้านสาธารณภัยจะทำให้ตอบสนองต่อสาธารณภัยได้เหมาะสมและลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นได้

วิธีดำเนินการวิจัย

ชนิดของการวิจัย เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary research) ตามแนวทางของ Scott (2006)

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ถึง พฤษภาคม พ.ศ. 2564 โดยคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

1. **คัดเลือกเอกสาร** เป็นเอกสารที่เกี่ยวข้องกับ

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรอบรู้ในการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัยและพฤติกรรมของผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งตีพิมพ์เผยแพร่ไม่เกิน 10 ปีย้อนหลัง ในช่วง เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2554 ถึง พฤษภาคม พ.ศ. 2564 ในฐานข้อมูลออนไลน์ที่มีความน่าเชื่อถือ 5 แหล่ง ได้แก่ ThaiJO, ProQuest, BMJ Journals, PubMed และ CINAHL Complete โดยใช้คำสำคัญในการสืบค้น ได้แก่ ความรอบรู้ พฤติกรรมการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัย ผู้สูงอายุในชุมชน Literacy, Flood preparedness, Behavior, Older adult และ Community ได้เอกสารจำนวน 32 เรื่อง

เมื่อใช้หลักเกณฑ์การพิจารณาของ Scott (2006) ดังนี้ 1) มีความถูกต้อง (authenticity) ปราศจากข้อผิดพลาดและการบิดเบือนข้อมูล 2) มีความน่าเชื่อถือ (credibility) มาจากแหล่งเชื่อถือได้ ถูกต้อง สมบูรณ์สอดคล้องกับบริบทของสถานการณ์ 3) ความเป็นตัวแทน (representativeness) สามารถแสดงรายละเอียดแทนเอกสารประเภทเดียวกันได้ และ 4) มีความหมายชัดเจน (meaning) เข้าใจได้ง่าย ชัดเจน สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย นำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกมาตรวจสอบความครบถ้วน สมบูรณ์และถูกต้อง โดยคณะผู้วิจัย 3 คน ร่วมกันตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล ได้เอกสารจำนวน 30 เรื่อง

2. **บันทึกข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ** อย่างเป็นระบบลงในแบบบันทึกข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) จากเอกสารระดับปฐมภูมิ ตามวิธีการดังนี้ ขั้นที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้เรียบเรียงไว้ ขั้นที่ 2 สร้างข้อสรุปเกี่ยวกับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทั้งทางบวกและทางลบกับความรอบรู้ในการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัยและพฤติกรรมของผู้สูงอายุในชุมชน ขั้นที่ 3 จัดหมวดหมู่ข้อมูลปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรอบรู้ในการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัยและพฤติกรรมของผู้สูงอายุในชุมชน และขั้นที่ 4 นำข้อมูลที่ได้มาทำการสรุปผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้

ผลการวิจัย

1. ลักษณะของเอกสาร เอกสาร 30 เรื่อง เป็นภาษาไทย จำนวน 8 เรื่อง และภาษาอังกฤษ จำนวน 22 เรื่อง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในประเทศสหรัฐอเมริกา จีน เกาหลี และญี่ปุ่น มีการใช้ระเบียบวิธีการวิจัย ของการวิจัยเชิงพรรณนา 27 เรื่อง (90.00%) การวิจัยเชิงคุณภาพ 1 เรื่อง (3.33%) และการทบทวนงานวิจัยอย่างเป็นระบบ 2 เรื่อง (6.67%)

2. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรอบรู้ในการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัยและพฤติกรรมของผู้สูงอายุในชุมชนประกอบด้วย 3 กลุ่มปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก และปัจจัยสถานการณ์

2.1 ปัจจัยภายใน (internal factors) เป็นปัจจัยที่อยู่ภายในของผู้สูงอายุ อาจเป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ความเสื่อมของร่างกาย หรือการปฏิบัติพฤติกรรมของผู้สูงอายุเอง แบ่งออกเป็น

2.1.1 ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ คุณลักษณะส่วนตัวของผู้สูงอายุแต่ละรายที่มีความแตกต่างกัน

1) อายุ มีงานวิจัยจำนวน 7 เรื่องที่พบว่าอายุเกี่ยวข้องกับความสามารถในการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัย ดังนี้ Al-Rousan, Rubenstein และ Wallace (2014) พบว่า กลุ่มอายุ 50-64 ปี จะเตรียมพร้อมได้ดีที่สุด รองลงมาคือ 65-79 และ 80-98 ปี ส่วนณัฐธนพัฒน์ นนทะแก้ว และสันติ สุขสะอาด (2557) พบว่า เมื่อมีอายุที่เพิ่มมากขึ้นจะมีการเตรียมพร้อมที่น้อยลง Nikkanen, Räsänen และ Juhola (2021) พบว่า ผู้ที่อายุมากกว่า 65 ปี จะเข้าถึงข่าวสารของอุทกภัยได้ยากกว่ากลุ่มอื่น และ Sri-on และคณะ (2019) พบว่า ผู้ที่มีอายุมากกว่า 74 ปี มีข้อจำกัดในการเคลื่อนไหวร่างกายเมื่อต้องอพยพ ไม่ทราบเบอร์โทรศัพท์และวิธีการใช้โทรศัพท์เพื่อขอความช่วยเหลือเมื่อเกิดเหตุฉุกเฉิน สอดคล้องกับ Cox และ Kim (2018) ที่พบว่า ผู้ที่มีอายุ มากกว่า 85 ปี มีการเตรียมพร้อมได้น้อยกว่ากลุ่มอื่น แต่ Kang (2014) พบว่าผู้สูงอายุ

มากกว่า 65 ปีขึ้นไป วางแผนอพยพเมื่อเกิดภัยมากกว่ากลุ่มที่มีอายุน้อยกว่าถึง 4.49 เท่า และเตรียมยารักษาโรคไว้เพียงพอ มากกว่ากลุ่มที่มีอายุน้อยกว่าถึง 2.60 เท่า

2) ระดับการศึกษา มีงานวิจัยจำนวน 6 เรื่องที่รายงานว่าระดับการศึกษาเกี่ยวข้องกับพฤติกรรม การเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัยโดยพบว่าเกี่ยวข้องกับการรับรู้ข่าวสารและการเข้าถึงข้อมูล ดังนี้ ศรัณย์ธิดา โชติรัตน์ (2558) พบว่าผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือมัธยมศึกษาตอนต้นมีการรับทราบข่าวสารและการเข้าถึงสารสนเทศเพื่อการติดตามและเฝ้าระวังอุทกภัยแตกต่างกับผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) ส่วนณัฐธนพัฒน์ นนทะแก้ว และสันติ สุขสะอาด (2557) พบว่าประชากรที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา/ไม่ได้เรียนหนังสือ มีความพร้อมในการรับมืออุทกภัยสูงกว่าประชากรที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น แต่ Al-Rousan และคณะ (2014) Hoffmann และ Muttarak (2017) Cox และ Kim (2018) และ Ao และคณะ (2020) กลับพบว่า ผู้ที่มีระดับการศึกษาระดับสูงจะมีการเตรียมพร้อมที่ดี

3) รายได้ครอบครัว มีงานวิจัยจำนวน 4 เรื่องที่อธิบายไว้ ดังนี้ Kim และ Zakour (2017) พบว่า รายได้ของครอบครัวเป็นปัจจัยทำนายการเตรียมพร้อมด้านทรัพยากร ทำให้มีทุนจัดเตรียมสิ่งของสำหรับการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัยได้ดี เช่นเดียวกับ Najafi, Ardalan, Akbarisari, Noorbala และ Jabbari (2015) ที่พบว่า รายได้ระดับสูงมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเตรียมพร้อม ในประเทศไทย ณัฐธนพัฒน์ นนทะแก้ว และสันติ สุขสะอาด (2557) พบว่า ผู้ที่มีรายได้ครัวเรือน 150,000 ต่อปี มีความพร้อมในการรับมืออุทกภัยสูงกว่ากลุ่มที่มีรายได้ต่ำกว่า 150,000 บาท/ปี และกัญจวิมาภรณ์ บุญประกอบ (2558) ได้พบว่า รายได้เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัย

2.1.2 ปัจจัยด้านการรับรู้สุขภาพ เป็นปัจจัยที่ผู้

สูงอายุรับรู้เกี่ยวกับสุขภาพของตนเอง ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคในการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัย

1) **การรับรู้การมองเห็นและการได้ยิน** มีงานวิจัยจำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ Mace และ Doyle (2017) รายงานว่า ในสถานการณ์อุทกภัย ความบกพร่องในการมองเห็น ได้แก่ ตามืด สายตาเลือนราง โรคจอตาเสื่อมในผู้สูงอายุจะทำให้ผู้สูงอายุไม่สามารถรับข้อมูลข่าวสารผ่านโทรทัศน์หรืออ่านแผนที่อพยพไปยังจุดที่ปลอดภัย เมื่อเกิดเหตุอุทกภัยได้ ความบกพร่องในการได้ยิน ได้แก่ หูหนวก หูตึงเป็นอุปสรรคในการรับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์จากทางวิทยุ โทรทัศน์ โทรศัพท์และเครื่องกระจายเสียง แม้ว่าผู้สูงอายุมีเครื่องช่วยฟังแต่เมื่อเกิดอุทกภัยเครื่องอาจสูญหายหรือแบตเตอรี่หมดได้ Boonyaratkalin, Partiprajak และ Piaseu (2020) พบว่า การได้ยินเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรอบรู้ในการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัยเนื่องจากความชัดเจน และคุณภาพเสียงมีผลต่อการสื่อสารถึงแนวทางในการจัดการสาธารณภัย

2) **ความสามารถในการช่วยเหลือตนเองขั้นสูง** คือ การประเมินความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวันที่ต้องอาศัยเครื่องมือ เช่น การใช้โทรศัพท์ การใช้เงิน การจัดการรับประทานเอง งานบ้านอย่างเบา งานบ้านอย่างหนัก เป็นต้น มีงานวิจัยจำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ Al-Rousan และคณะ (2014) พบว่า หากผู้สูงอายุมีความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวัน (ADL) ตั้งแต่ 5 ขึ้นไป จะมีการเตรียมพร้อมรับภัยได้ และหากมีข้อจำกัดในการทำกิจวัตรประจำวันขั้นสูง (IADL) ตั้งแต่ 2 ข้อขึ้นไป ก็จะมีผลต่อการใช้อุปกรณ์สื่อสารขอความช่วยเหลือ และการเตรียมพร้อมรับภัยเช่นกัน และ Boonyaratkalin และคณะ (2020) พบว่า การทำกิจวัตรประจำวันขั้นสูงมีความสัมพันธ์กับความรอบรู้ในการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัย ซึ่งเกี่ยวข้องกับการค้นหาข้อมูลข่าวสาร

3) **ภาวะสุขภาพ** มีงานวิจัยจำนวน 4 เรื่องที่อธิบายไว้ว่า การรับรู้ภาวะสุขภาพและการมีโรคประจำตัว

เกี่ยวข้องกับการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัย ได้แก่ Al-Rousan และคณะ (2014) พบว่า หากผู้สูงอายุรับรู้ถึงสุขภาพดีจะมีการเตรียมพร้อมดีกว่ากลุ่มที่รับรู้ถึงสุขภาพไม่ดี เช่นเดียวกับ McNeill, Killian, Moon, Way และ Garrison (2018) และ Kim และ Zakour (2017) ที่พบว่า ภาวะสุขภาพเกี่ยวข้องกับการเตรียมพร้อม ส่วน Kang (2014) พบว่า การมีโรคประจำตัวทำให้ผู้สูงอายุเอาใจใส่สุขภาพ และเตรียมพร้อมด้านสุขภาพให้พร้อมรับภัยมากกว่าผู้ที่มีสุขภาพดี

2.1.3 **ปัจจัยด้านความรู้สึกนึกคิด** เกี่ยวข้องกับความคิดของผู้สูงอายุต่อการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัย

1) **การรับรู้สมรรถนะแห่งตน** มีงานวิจัยจำนวน 2 เรื่องที่อธิบายไว้ว่า การที่ผู้สูงอายุรับรู้ถึงตนเองสามารถเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัย และคาดหวังว่าเมื่อเตรียมพร้อมแล้วจะทำให้เกิดความปลอดภัยเมื่อเกิดอุทกภัยจะช่วยให้สามารถปฏิบัติพฤติกรรมเตรียมพร้อมได้ดี (Kanakis & McShane, 2016) เช่นเดียวกับ Poussin, Botzen และ Aerts (2014) ที่พบว่า การรับรู้สมรรถนะแห่งตนเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเตรียมพร้อมรับน้ำท่วมและป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้น

2) **ทัศนคติต่อการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัย** มีงานวิจัยจำนวน 6 เรื่อง ดังนี้ อังศณา คล้ายสุข, นพวรรณ เปี้ยเชื้อ, สุดาพรรณ ธัญจิรา และสุภามาส ผาติประจักษ์ (2557) และฐิติรัตน์ ทองม่วง สุภามาส ผาติประจักษ์ และนพวรรณ เปี้ยเชื้อ (2561) พบว่า ทัศนคติมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัย Ashida, Robinson, Gay และ Ramirez (2016) และ Tongtham, Kerdmongkol, Amnatsatsue, Jirapongsuwan, และ Nanthamongkolchai (2019) พบว่า ทัศนคติเรื่องการรับรู้ความรุนแรงของการเกิดอุทกภัยมีความเกี่ยวข้องกับการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัย Poussin และคณะ (2014) พบว่า การรับรู้ความรุนแรง มีผลทางบวกต่อการเตรียมพร้อม แต่การรับรู้ค่าใช้จ่ายในการเสริมบ้านเรือนให้มีแข็งแรงทนทาน การเตรียม

อุปกรณ์ของใช้ที่จำเป็นมีผลทางลบต่อการเตรียมความพร้อม (Kyota, Tsukasaki, & Itatani, 2018)

2.2 ปัจจัยภายนอก (external factors) เป็นปัจจัยแวดล้อมที่มีส่วนให้เกิดความรอบรู้และพฤติกรรมการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัย

2.2.1 แรงสนับสนุนทางสังคม มีงานวิจัยจำนวน 10 เรื่อง ที่อธิบายไว้ ดังนี้

1) **กลุ่มครอบครัว หรือบุคคลใกล้ชิด** Kim และ Zakour (2017) Ashida และคณะ (2016) Bell และคณะ (2020) และนารถดดา ชันธิกุล และคณะ (2561) พบว่าการช่วยเหลือของคนในครอบครัวหรือบุคคลใกล้ชิดในการส่งเสริมให้เกิดการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัยได้ เช่นเดียวกับ Killian, Moon, McNeill, Garrison และ Moxley (2017) และ Loke และคณะ (2011) ที่พบว่า การอาศัยกับบุคคลอื่นจะเตรียมพร้อมรับภัยดีกว่าอยู่ลำพัง

2) **กลุ่มบุคลากรทางการแพทย์** ได้แก่ แพทย์พยาบาล และเจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุข Killian และคณะ (2017) พบว่า การที่แพทย์ผู้รักษาได้พูดคุยกับผู้สูงอายุเรื่องแผนฉุกเฉินเมื่อเกิดภัย มีผลต่อความสามารถในการรับรู้ข่าวสาร และการสื่อสารเพื่อเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัยของผู้สูงอายุ เช่นเดียวกับ McNeill และคณะ (2018) ที่พบว่า การเตรียมพร้อมจากบุคลากรสุขภาพเกี่ยวข้องกับการเตรียมพร้อมรับภัย

3) **เพื่อนบ้าน ชุมชน และหน่วยงานท้องถิ่น** การมีเครือข่ายทางสังคม และมาตรการทางสังคม การมีส่วนร่วมของชุมชนจะเป็นแรงสนับสนุนที่ดีที่ช่วยให้เกิดการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัยได้ (Hoffmann & Muttarak, 2017) Kang (2014) Kim และ Zakour (2017) Poussin และคณะ (2014) และ Kanakis และ McShane (2016) พบว่าการมีเพื่อนบ้านช่วยเหลือและได้รับแรงจูงใจจากหน่วยงานของรัฐมีความเกี่ยวข้องกับการเตรียมพร้อมรับภัย ส่วน Boonyaratkalin และคณะ (2020) พบว่า การได้รับแรงจูงใจ คำแนะนำ และความช่วยเหลือของหน่วยงานต่าง ๆ

ส่งเสริมให้เกิดความรอบรู้และพฤติกรรมการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัยของผู้สูงอายุ

2.2.2 สื่อและแหล่งข้อมูลข่าวสาร มีงานวิจัยจำนวน 7 เรื่อง ได้แก่ Poussin และคณะ (2014) Nikkanen และคณะ (2021) พบว่าการค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับการป้องกันภัยจากน้ำท่วมมีความเกี่ยวข้องกับการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัย นารถดดา ชันธิกุล และคณะ (2561) อำนวย ธีรรัตน์ศรีสกุล, อติญาณ์ ศรีเกษตริน และฐิติพร เอกรัตน์ (2556) และ ศิริพัชร วัชรภาสกร (2556) พบว่า การมีความรู้และการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับอุทกภัยมีความเกี่ยวข้องกับการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัย Kanakis และ McShane (2016) อธิบายไว้ว่าสื่อสารสนเทศเพื่อการเตรียมพร้อมรับจะต้องมีความเหมาะสม Kyota และคณะ (2018) พบว่าสื่อและแหล่งข้อมูลที่จะช่วยให้เกิดการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัยสำหรับผู้สูงอายุ ควรเป็นสื่อที่มีขนาดตัวอักษรและสีที่ชัดเจน ใช้ภาษาที่กระชับ เข้าใจง่าย ใช้แผนภาพ หรือภาพถ่ายประกอบ

2.3 ปัจจัยด้านสถานการณ์ (situation factors)

2.3.1 ประสบการณ์การเผชิญอุทกภัย มีงานวิจัยจำนวน 9 เรื่อง ดังนี้ Poussin และคณะ (2014) Hoffmann และ Muttarak (2017) Najafi และคณะ (2015) Nikkanen และคณะ (2021) Wang (2018) และ Cornell, Cusack, และ Arbon (2012) ต่างสนับสนุนว่าประสบการณ์เป็นแรงขับให้เตรียมพร้อมรับเพื่อป้องกันความเสียหาย ประสบการณ์จะทำให้ตัดสินใจได้ว่าต้องเตรียมตัวอย่างไร Ao และคณะ (2020) อธิบายไว้ว่าหากเหตุการณ์นั้นมีความเสี่ยงชีวิตจะยิ่งเห็นความสำคัญว่ามีผลกระทบกับความปลอดภัย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Kanakis และ McShane (2016)

2.3.2 การอาศัยอยู่ในพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัย มีงานวิจัยจำนวน 2 เรื่องที่อธิบายไว้ว่าการอยู่ในพื้นที่เสี่ยงมีความสัมพันธ์ทางบวกและทางลบ การอาศัยอยู่ในพื้นที่อาจทำให้รู้สึกตื่นตัว และเกิดการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัย

(Hoffmann & Mutterak, 2017) แต่การศึกษาของ Naja และคณะ (2015) พบว่า การเผชิญกับภัยพิบัติบ่อยทำให้เตรียมพร้อมรับได้น้อยกว่าผู้ที่ไม่คุ้นเคยกับภัยพิบัติได้เนื่องจากคิดว่าไม่จำเป็น

การอภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการสังเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรอบรู้ในการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัยและพฤติกรรมของผู้สูงอายุในชุมชนในงานวิจัยนี้มีปัจจัยที่สนับสนุนและไม่เป็นไปแบบจำลองความรอบรู้ด้านสาธารณภัย ของ Brown และคณะ (2014) ซึ่งใช้เป็นส่วนหนึ่งของกรอบแนวคิดของการวิจัย ดังนี้

1. ปัจจัยส่งเสริม (predisposing factors) ในแบบจำลองมี 13 ปัจจัย ได้แก่ อาชีพ รายได้ แรงสนับสนุนทางสังคม วัฒนธรรม ภาษา เชื้อชาติ ระดับการศึกษา อายุ การมองเห็น การได้ยิน ความสามารถในการพูด ความจำ และการให้เหตุผล แต่ผลจากการวิจัยนี้มีปัจจัยที่สอดคล้องกับแบบจำลอง ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ครอบครัว ในปัจจัยส่วนบุคคล การรับรู้การมองเห็น และการได้ยิน ในปัจจัยด้านการรับรู้สุขภาพ การมีแรงสนับสนุนทางสังคม ในปัจจัยภายนอก แต่ไม่มีปัจจัยของ อาชีพ วัฒนธรรม ภาษา เชื้อชาติ ความสามารถในการพูด ความจำ และการให้เหตุผล และมี 2 ปัจจัยที่เพิ่ม ได้แก่ ความสามารถในการช่วยเหลือตนเองขั้นสูง และภาวะสุขภาพ

2. ปัจจัยด้านสถานการณ์ของบุคคล (disaster situation: patients factors) ในแบบจำลองมี 6 ปัจจัย ได้แก่ ทักษะการนำทาง การรับรู้อุปสรรค ความรู้ ความเชื่อ แรงจูงใจ และการรับรู้สมรรถนะแห่งตน ซึ่งผลจากการวิจัยนี้มีเพียง 1 ปัจจัยที่สอดคล้องกับแบบจำลอง ได้แก่ การรับรู้สมรรถนะแห่งตน ในปัจจัยด้านความรู้สึกนึกคิด แต่ไม่มี

ปัจจัยของทักษะการนำทาง การรับรู้อุปสรรค ความรู้ ความเชื่อ แรงจูงใจ และมี 1 ปัจจัยที่เพิ่ม ได้แก่ ทักษะเกี่ยวกับการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัย

3. ปัจจัยด้านสถานการณ์ภายนอก (disaster situation external factors) ในแบบจำลองมี 6 ปัจจัย ได้แก่ ความซับซ้อนของสถานการณ์ ทรัพยากร การสนับสนุนด้านเทคโนโลยี สื่อมวลชน สารที่ส่ง และการศึกษา ผลจากการวิจัยนี้มีปัจจัยที่สอดคล้องกับแบบจำลอง ได้แก่ สื่อและแหล่งข้อมูลข่าวสาร ในปัจจัยภายนอก และมี 2 ปัจจัยเพิ่มเติม ได้แก่ ประสิทธิภาพการเผชิญอุทกภัย และการอาศัยอยู่ในพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัย ในปัจจัยด้านสถานการณ์

ทั้งนี้เนื่องจากการวิจัยนี้ได้ใช้แบบจำลองความรอบรู้ด้านสาธารณภัยร่วมกับแนวคิดการจัดการสาธารณภัยด้วยในกรอบแนวคิดของการวิจัย อีกทั้งเอกสารที่ศึกษาในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาพฤติกรรม การเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัยมากกว่าศึกษาความรอบรู้ในการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัยซึ่งเป็นเพียงชนิดหนึ่งในสาธารณภัย

ข้อเสนอแนะ

1. พยาบาลชุมชนและหน่วยงาน ควรตระหนักถึงความสำคัญของปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอกและปัจจัยด้านสถานการณ์ที่สัมพันธ์กับความรอบรู้ในการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัยและพฤติกรรมของผู้สูงอายุในชุมชน และใช้เป็นแนวทางส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความรอบรู้และเตรียมพร้อมในการรับมืออุทกภัยได้

2. ควรศึกษาการสร้างรูปแบบปัจจัยทำนายความรอบรู้ในการเตรียมพร้อมรับมืออุทกภัยและพฤติกรรมของผู้สูงอายุในชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงมหาดไทย กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. (2562). *สถานการณ์อุทกภัยของประเทศไทย พ.ศ. 2542-2561*. สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน 2563, จาก http://social.nesdb.go.th/socialStat/StatReport_Final.aspx?reportid=3672&template=2R1C&yearly
- กัญญิมาภรณ์ บุญประกอบ. (2559). *การเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติของชุมชนในพื้นที่ประสบอุทกภัย จังหวัดสุราษฎร์ธานี* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ไม่ได้ดีพิมพ์). มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, สงขลา.
- คณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ. (2559). *แผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ พ.ศ. 2558*. สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน 2563, จาก http://122.155.1.141/upload/minisite/file_attach/118/58c9008f228df.pdf.
- ณัฐชนนพัฒน์ นนทะแก้ว, และสันติ สุขสะอาด. (2557). ความพร้อมของประชาชนในการรับมืออุทกภัยในตำบลเทพราช อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารวรรณคดี*, 33(1), 108-118.
- ฐิติรัตน์ ทองม่วง, สุภามาส ผาติประจักษ์, และนพวรรณ เปี้ยเชื้อ. (2561). ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมในการเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติน้ำท่วมของประชาชนในชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม. *วารสารพยาบาล*, 67(3), 46-54.
- นารณดา ชันธิกุล, อังคณา แซ่เจ็ง, ประยุทธ์ สุดาพิทย์, และสุรเชษฐ์ อรุณทอง. (2562). การเตรียมความพร้อมของผู้สูงอายุในการรับสถานการณ์ภาวะฉุกเฉินทางสาธารณสุขจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ ในภาคเหนือประเทศไทย. *วารสารสาธารณสุขล้านนา*, 14(2), 1-12.
- วรรณเพ็ญ อินทร์แก้ว, และสมจินดา ชมพูนุท. (2557). *การพยาบาลสาธารณสุข*. กรุงเทพมหานคร: ปิยะนิตย์พับลิชชิง.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2558). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2557*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิง.
- ศิริพัชร วัชรภาสกร. (2556). *การจัดการปัญหาน้ำท่วมและการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาหมู่บ้านนักกีฬาแหลมทอง เขตสะพานสูง กรุงเทพมหานคร* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ไม่ได้ดีพิมพ์). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.
- ศรัณย์ลิดา โชติรัตน์. (2558). แนวทางการพัฒนาระบบสารสนเทศและข้อมูลข่าวสารเพื่อการเข้าถึงสารสนเทศในการติดตามและเฝ้าระวังภัยพิบัติน้ำท่วมของประชาชนบริเวณลุ่มน้ำปาดตานี. *วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 11(1), 9-48.
- อังศณา คล้ายสุข, นพวรรณ เปี้ยเชื้อ, สุดาพรณ ธัญจิรา, และสุภามาส ผาติประจักษ์. (2557). ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทักษะและพฤติกรรมการเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติน้ำท่วมของประชาชน ตำบลปาดตาล อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี. *วารสารพยาบาลสาธารณสุข*, 28(3), 41-55.
- อำนวย ธัญรัตน์ศรีสกุล, อติญาณ ศรีเกษตริณ, และชุลีพร เอกรัตน์. (2556). การเตรียมความพร้อมในการรับมือภัยพิบัติของประชาชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารพยาบาลกระทรวงสาธารณสุข*, 22(1), 76-84.
- Al-Rousan, T. M., Rubenstein, L. M., & Wallace, R. B. (2014). Preparedness for natural disasters among older US adults: A nationwide survey. *American Journal of Public Health*, 104(3), 506-511.

- Ao, Y., Zhou, X., Ji, F., Wang, Y., Yang, L., Wang, Q., & Martek, I. (2020). Flood disaster preparedness: Experience and attitude of rural residents in Sichuan, China. *Natural Hazards*, 104(3), 2591-2618.
- Anikeeva, O., Cornell, V., Steenkamp, M., & Arboyon, P. (2016). Opportunities for general practitioners to enhance disaster preparedness among vulnerable patients. *Australian Journal of Primary Health*, 22(4), 283-287.
- Ashida, S., Robinson, E. L., Gay, J., & Ramirez, M. (2016). Motivating rural older residents to prepare for disasters: Moving beyond personal benefits. *Ageing & Society*, 36(10), 2117-2140.
- Bell, S. A., Singer, D., Solway, E., Kirch, M., Kullgren, J., & Malani, P. (2021). Predictors of emergency preparedness among older adults in the United States. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 15(5), 624-630.
- Boonyaratkalin, P., Partiprajak, S., & Piaseu, N. (2021). Flood preparedness literacy and behaviors in community dwelling older adults. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 15(4), 452-457.
- Brown, L., Haun, J., & Peterson, L. (2014). A proposed disaster literacy model. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 8(3), 267-275. doi:10.1017/dmp.2014.43
- Centre for Research on the Epidemiology of Disasters. (2018). *Natural disasters 2017*. Retrieved August 15, 2019, from https://cred.be/sites/default/files/adsr_2017.pdf.
- Cornell, V. J., Cusack, L., & Arbon, P. (2012). Older people and disaster preparedness: A literature review. *Australian Journal of Emergency Management*, 27(3), 49-53.
- Cox, K., & Kim, B. (2018). Race and income disparities in disaster preparedness in old age. *Journal of Gerontological Social Work*, 61(7), 719-734.
- Hoffmann, R., & Muttarak, R. (2017). Learn from the past, prepare for the future: Impacts of education and experience on disaster preparedness in the Philippines and Thailand. *World Development*, 96, 32-51.
- Kang, K. (2014). Disaster preparedness among vulnerable older adults with chronic diseases: Results from a cross sectional study in Incheon, Korea. *Nursing & Health Sciences*, 16(1), 46-51.
- Kanakis, K., & McShane, C. (2016). Preparing for disaster: preparedness in a flood and cyclone prone community. *Australian Journal of Emergency Management*, 31(2), 18-24.
- Killian, T., Moon, Z., McNeill, C., Garrison, B., & Moxley, S. (2017). Emergency preparedness of persons over 50 years old: Further results from the health and retirement study. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 11(1), 80-89.
- Kim, H., & Zakour, M. (2017). Disaster preparedness among older adults: Social support, community participation, and demographic characteristics. *Journal of Social Service Research*, 43(4), 498-509.
- Kyota, K., Tsukasaki, K., & Itatani, T. (2018). Disaster preparedness among families of older adults taking oral medications. *Home Health Care Services Quarterly*, 37(4), 325-335.
- Loke, A. Y., Lai, C. K. & Fung, O. W. M. (2012). At-home disaster preparedness of elderly people in Hong Kong. *Geriatrics & Gerontology International*, 12, 524-531.

- Mace, S. E., & Doyle, C. J. (2017). Patients with access and functional needs in a disaster. *Southern Medical Journal*, 110(8), 509-515.
- McNeill, C. C., Killian, T. S., Moon, Z., Way, K. A., & Betsy Garrison, M. E. (2018). The relationship between perceptions of emergency preparedness, disaster experience, health-care provider education, and emergency preparedness levels. *International Quarterly of Community Health Education*, 38(4), 233-243.
- Najafi, M., Ardalan, A., Akbarisari, A., Noorbala, A. A., & Jabbari, H. (2015). Demographic determinants of disaster preparedness behaviors amongst Tehran inhabitants, *Iran. PLOS Currents*, 7, 1-21.
- Nikkanen, M., Räsänen, A., & Juhola, S. (2021). The influence of socioeconomic factors on storm preparedness and experienced impacts in Finland. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 55, 102089.
- Poussin, J. K., Botzen, W. W., & Aerts, J. C. (2014). Factors of influence on flood damage mitigation behaviour by households. *Environmental Science & Policy*, 40, 69-77.
- Scott, J. (2006). *Documentary research*. London: SAGE.
- Sri-On, J., Vanichkulbodee, A., Sinsuwan, N., Rojsaengroeng, R., Kamsom, A., & Liu, S. W. (2019). Disaster preparedness among Thai elderly emergency department patients: A survey of patients' perspective. *BMC Emergency Medicine*, 19(1), 1-7.
- Tongtham, A., Kerdmongkol, P., Amnatsatsue, K., Jirapongsuwan, A., & Nanthamongkolchai, S. (2019). Flood preparedness behavior among older people with chronic diseases in a flood prone area of Thailand. *The Southeast Asian Journal of Tropical Medicine and Public Health*, 50(4), 786-792.